

17. Тертышник В.М. Защита прав и свобод человека: науч.-практ. изд. / В.М. Тертышник, А.В. Марченко, А.И. Тертышник. – Х. : Арсис, 2000. – 288 с.
18. Тертышник В. Мои процессуальные права – мое богатство / В. Тертышник // Юридическая практика. – 2004. – № 11. – С. 20–21.
19. Снайдер Т. Уривок із книги «Криваві Землі» / Т. Снайдер // Українська правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/research/2011/11/25/62973/>.
20. Ченцов В.В. Органи державної безпеки в системі комуністичної диктатури / В.В. Ченцов, Д.В. Архірейський // Політичний терор і тероризм в Україні. ХІХ–ХХ ст. Історичні нариси / [Д.А. Архірейський, О.Г. Бажан, В.Т. Бикова та ін.] ; відповід. ред. В.А. Смолій. – К. : Наукова думка, 2002. – С. 25–242.
21. Ченцов В.В. Реабілітація жертв незаконних кримінальних переслідувань, політичних репресій та зловживань владою : [підручник для слухачів магістратури юридичних вузів] / В.В. Ченцов, В.М. Тертишник. – К. : Правова єдність, 2016. – 324 с.
22. Шаповал Ю.І. Переддень і апогей великого терору / Ю.І. Шаповал // Політичний терор і тероризм в Україні. ХІХ–ХХ ст. Історичні нариси / [Д.А. Архірейський, О.Г. Бажан, В.Т. Бикова та ін.] ; відповід. ред. В.А. Смолій. – К. : Наукова думка, 2002. – С. 400–495.
23. Шумило М.Є. Охорона прав і законних інтересів особи, щодо якої здійснюється провадження із застосування примусових заходів медичного характеру, на стадії досудового розслідування : [монографія] / М.Є. Шумило, Г.К. Тетерятник. – Донецьк : ДЮІ МВС, 2012. – 214 с.
24. Шумило М.Є. Реабілітація в кримінальному процесі України : [монографія] / М.Є. Шумило. – Х. : Арсис, 2001. – 320 с.

ШАВАРИН К. І.,

аспірант кафедри кримінального процесу і криміналістики
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

УДК 343.113.1

ГЕНЕЗИС ФОРМ ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

У статті проведено аналіз історичного розвитку процесуального інституту закінчення досудового розслідування на території, яку займає сучасна Україна. За результатами вивчення правозастосовної практики визначено шляхи вдосконалення досліджуваного інституту.

Ключові слова: досудове розслідування, генезис, історичні етапи, обвинувальний акт, обвинувальний висновок, закриття кримінального провадження, закінчення досудового розслідування, реформування.

В статье проведен анализ исторического развития процессуального института окончания досудебного расследования на территории, которую занимает современная Украина. По результатам изучения правоприменительной практики определены пути совершенствования исследуемого института.

Ключевые слова: досудебное расследование, генезис, исторические этапы, обвинительный акт (заключение), прекращение уголовного производства (уголовного дела), окончание предварительного расследования, реформирование.

This article analyzes the historical development of the institute procedural end pre-trial investigation in the territory occupied by the modern Ukraine. As a result of studying law enforcement investigated the ways of improving the institution.

Key words: *prejudicial investigation, genesis, historical stages, indictment (conclusion), termination of criminal proceedings, end of the prejudicial investigation, reform.*

Вступ. Як зазначають учені в галузі історії держави та права, під час жодного реформування неможливо розраховувати на позитивні результати без знання й дослідження історії об'єкта реформування, етапів та умов його розвитку, оскільки «хто не знає свого минулого ... не годен пошани».

Так, ще в першій половині XIX ст. відомий історик-правознавець І.Д. Беляєв, указуючи на нерозривний зв'язок закону й життя, наголошував, що правильне та повне вивчення законодавства можливе лише в разі вивчення історії законодавства, а історія законодавства має йти паралельно з історією внутрішнього життя суспільства, вони повинні одна одну підтримувати й пояснювати [1, с. 23]. Для більш глибокого наукового аналізу форм досудового розслідування ретроспективний екскурс дає змогу простежити як позитивний досвід, який доцільно впровадити в сучасне законодавство, так і негативну практику правозастосування. Вищевказане зумовлює актуальність статті. Питанням, пов'язаним із вивченням інституту закінчення досудового розслідування, були присвячені дослідження О.Ю. Татарова, Ю.М. Грошевого, В.Т. Маляренка, Ю.В. Бурова, Ю.О. Гришина, Н.В. Буланової, С.П. Щерби, Т.А. Гумерова, Д.В. Ляцева, Г.В. Рось та інших. Однак зазначені роботи були виконані або за російським законодавством, або за часів дії Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України 1960 року.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз історичного розвитку форм і процедури закінчення досудового провадження в кримінальному судочинстві на території, яку займає сучасна Україна.

Результати дослідження. Звичайно, не варто недооцінювати вплив європейського кримінального процесу на вітчизняне досудове розслідування, проте складна та багатогранна історія українських земель, культурні особливості й геополітична ситуація сформували неповторні національні особливості досліджуваного інституту. Роз'єднання території сучасної української держави між двома імперіями з одночасним існуванням козацької держави (як наслідок, паралельне існування кількох моделей досудового розслідування), національно-визвольні процеси, що тривали фактично з X по XX ст., знищення національних державотворчих традицій і їх відбудовування після здобуття незалежності – усе це в комплексі сформувало специфічні риси національного досудового розслідування, що зумовлює потребу їх детального дослідження.

На думку більшості науковців, вітчизняне досудове слідство у своєму історичному розвитку пройшло такі етапи: досудове слідство другої половини XIX і початку XX ст. (1864–1917 рр.); досудове слідство радянської України (1918–1991 рр.); досудове слідство після набуття Україною незалежності (з 1991 р.) [2, с. 13].

Однак під час дослідження особливостей становлення системи досудового розслідування потрібно визнати безперечний зв'язок цього процесу зі становленням державності загалом, починаючи з давнього періоду Русі-України.

О.Ю. Татаров [2] пропонує періодизацію формування інституту досудового слідства від заснування Київської Русі, виокремлюючи п'ять етапів.

Проте у зв'язку з тим що згадане дослідження проводилося до прийняття КПК України 2012 року, вважаємо, що необхідно виділити шостий етап, який почався з прийняттям нового кримінального процесуального закону і триває до сьогодні.

Перший етап. Формування інституту вітчизняного досудового слідства нерозривно пов'язане зі становленням державності від заснування Київської Русі (IX ст.), де панувало

усне звичаєве право. У цих умовах чинна система розслідування та правосуддя не вимагала письмового діловодства. Із часом звичаєве право знайшло своє законодавче закріплення в першому нормативному акті, яким стала Руська Правда, що складалася з трьох редакцій: Короткої Правди, Просторової Правди і Скороченої Правди [3, с. 346].

Указаним актом не передбачалось обов'язкового проведення досудового слідства, що зумовлювалося наявністю в кримінальному судочинстві інституту «умовляння» злочинців облишити негідні справи й повернутися до чесного життя. Основними розшуковими діями вважались такі: «заклич», «звід» і «гоніння по сліду» [4]. «Заклич» (заклик) – це один із можливих засобів розшуку особи, яка незаконно привласнила чужу річ, що мала цілком визначені індивідуальні ознаки (ст. ст. 32, 34 Просторової Правди). У випадку крадіжки або зникнення холопа, коня, одягу чи зброї потерпілий оголошував про це на торжищі (громадському місці). Якщо протягом трьох днів річ знаходили в конкретній особі, то вона вважалась відповідачем. Відповідач повинен був повернути річ її власнику і сплатити штраф [5, с. 59].

Порядок проведення «зводу» регламентувався ст. ст. 35, 39 Просторової Правди, полягав у розшуку особи, яка викрала чужу річ, і поверненні викраденого позивачу. «Звід» відбувався в тому разі, коли річ знаходилась до «закличу», тобто коли її відшукували до того, як минули три дні після «закличу», або якщо річ була знайдена в іншому місці, а особа, у якої була знайдена річ, заперечувала недобросовісність її придбання [5, с. 60].

«Гоніння сліду» полягало в розшуку злочинця по «гарячих слідах» (ст. 77 Просторової Правди) [2, с. 13]. Якщо сліди губилися, власник припиняв розшук. Якщо ж вони вели до якого-небудь населеного пункту, то його жителі повинні були відвести від себе підозру в крадіжці й узяти участь у розшуку злочинця. Інакше вони несли колективну відповідальність за вчинену крадіжку [5, с. 61].

Проте в зазначеному вище історичному нормативному документі відсутнє посилання на підсумкове письмове рішення, яким закінчується досудова підготовка справи.

У зв'язку з потраплянням значної частини сучасної України до складу Польського королівства й Великого князівства Литовського наприкінці XIV – у першій половині XVII століттях утворилася нова система джерел права. Спочатку кримінальний процес загалом регламентувався нормами звичаєвого права, Руської Правди, а згодом першим збірником литовського кримінального та кримінально-процесуального права – Судебником Казимира IV 1468 року, збірниками магдебурзького права та Литовськими статутами: Перший («Старий») від 1529 року, Другий («Волинський») від 1566 року і Третій («Новий») від 1588 року. У зв'язку з їхньою подібністю останні ще називають трьома редакціями. Проаналізувавши вищенаведене законодавство, можна дійти висновку, що кримінальне провадження в той час розпочиналось за ініціативою потерпілого або його близьких родичів.

При цьому під час розслідування злочинів проти держави й церкви застосовувався слідчий процес. Функції розслідування виконували так звані «копні суди» – збори, до складу яких входили найповажніші члени громади.

Отже, кримінальний процес був переважно змагальним, проте другий Литовський статут 1566 року надавав право старостам, державцям і воєводам судити затриману «на гарячому вчинку» особу будь-якого стану за вчинення певної категорії злочинів (наприклад, злодійство, убивство шляхтича, підпал і розбої на дорогах тощо) [6, с. 304].

Після укладення Люблінської унії в 1569 році, яка фактично об'єднала Королівство Польське та Велике князівство Литовське у федеративну державу – Річ Посполиту, своєрідність литовського права зберігалась на підлеглих їй українських землях, проте згодом з'явилася необхідність приведення у відповідність законодавства до польських законів. Кримінальний процес цього періоду характеризувався обвинувально-змагальним характером. Судочинство в Польському королівстві розпочиналось аналогічно процесуальним нормам Литовських статутів – за заявою потерпілої особи або її родичів.

У другій половині XVI ст. на території сучасної України було утворено Запорізьку Січ, а потім Українську козацьку республіку (1648–1654 рр.) На той час судочинство проводилось на основі звичаєвого права, оскільки писані закони були відсутні. Процесуальне пра-

во запорізького козацтва не виокремлювало істотних відмінностей між цивільними й кримінальними справами, як і раніше домінував змагальний процес. Судочинство починалось із заяви потерпілого, заявник самостійно збирав докази і пред'являв їх суду. Однак у тяжких злочинах слідство та суд були обов'язковими, незалежно від заяви потерпілого, що свідчить про появу слідчого процесу. На цьому етапі вводиться попереднє слідство, яке здійснювали намісники, старости, замкові судді. Останні виїжджали на місце злочину, проводили допити свідків, підозрюваних, а згодом їх покази передавали до суду.

Після входження України до складу Росії (особливо з початку XVIII ст.) почали застосовуватись російські правові акти. Зокрема, у Соборном уложенні 1649 року прямої вказівки на наявність елементів обвинувального акта немає, однак низка ознак дає змогу стверджувати, що першою частиною судової справи виступала записана під час судового розгляду обвинувальна промова позивача, крім того, була передбачена можливість участі сторін у процесі за допомогою письмових «ссылок», які не можуть бути долучені до судової справи після оголошення вироку (ст. 22 глави 10 Соборного уложення). Прообраз обвинувального акта можна знайти в указі від 05 листопада 1723 року «О форме суда», відповідно до якого в процесі здійснюється ведення спеціальних зошитів, до яких записуються «ответчиков ответ», «истцовы или доносительевы улики» [7, с. 84].

Визначною пам'яткою є кодекс українського права «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 року, який хоча й не був затверджений, але мав значне поширення в Україні [8, с. 62].

У період з 1722 по 1760 роки з'являється ще кілька законодавчих актів автономних органів влади України, згідно з якими суди стали головною інстанцією з провадження кримінально-процесуальних дій. До речі, під терміном «суд» позначали не лише судовий орган, що здійснював правосуддя, а й сам процес. Одним із цих актів вважається Інструкція гетьмана Данила Апостола судам від 13 липня 1730 р., у якій при судах для проведення досудового провадження передбачалося створення посад «розищиків». Вони проводили слідство й допитували свідків. Протоколи допитів та інших слідчих дій стверджували своїм підписом і надсилали до суду для вирішення справи й винесення вироку [9, с. 336].

Наприкінці 1780 року царським наказом на Лівобережжі було запроваджено загальноросійський устрій, а на правобережжі діяла польсько-шляхетська судова система. Натомість у Східній Галичині, Північній Буковині та Закарпатській Україні діяла судова система Австро-Угорської імперії [10, с. 168–169]. На той час більш поширеною стала сфера застосування розшукового процесу, яка поширювалась на справи щодо тяжких злочинів. Тяжкі злочини розслідувались судовими органами.

Другий етап. Судова реформа 1864 року змінила форму кримінального процесу на змішану. Статутом кримінального судочинства 1864 року (далі – Статут) передбачалось відокремлення адміністративної влади від судової та проголошення судових слідчих членами окружних судів [2, с. 28]. Обвинувачення відокремлювалось від суду, виокремлювались кілька послідовних стадій, від початку кримінального переслідування до винесення вироку [11, с. 100].

Висновок про віддання обвинуваченого до суду складався у формі обвинувального акта, у якому, зокрема, зазначалося таке: подія, що містила ознаки злочинного діяння; час і місце вчинення злочину; звання, прізвище, ім'я по батькові обвинуваченого; сутність доказів, зібраних у справі; визначення відповідно до закону злочину, якому відповідають ознаки діяння.

При цьому варто зауважити, що прокурор надавав висновок про припинення або зупинення кримінального переслідування окружному суду, а обвинувальний акт подавав прокурору судової палати, якщо справа стосувалася злочину, який тягнув за собою позбавлення всіх прав стану чи позбавлення особистих і за станом привласнених прав і переваг, або подавав окружному суду, за умови що предмет злочинного діяння був менш важливим [12, с. 57–59].

Після революційних подій розпочалася реформа правової системи.

Так, 04 січня 1918 року Народним Секретаріатом України була прийнята постанова «Про введення народного суду», на підставі якого скасовувались інститути прокурорсько-

го нагляду, судових слідчих, судових приставів, присяжних і приватної адвокатури. Проведення досудового слідства покладалось на постійних народних суддів одноосібно.

Чинна на той час система призводила до грубого порушення прав і свобод громадян, оскільки суддя одноосібно поєднував функції розслідування, обвинувачення та вирішення справи [11, с. 100].

Третій етап. Починаючи із 20-х років XIX століття, джерелами кримінально-процесуальної діяльності були законодавчі акти Нарком'юсту УРСР, одним із яких була Інструкція для народних слідчих, затверджена колегією НКЮ УРСР 18 червня 1921 року.

Інструкцією також передбачався порядок завершення розслідування: «слідчий приступає до підведення підсумків проведеної роботи, викладає обставини справи, хід і результати слідства, остаточно класифікує обвинувачених на головних винних, співучасників, пособників і осіб, взагалі причетних до злочину, проте стосовно яких є пом'якшуючі вини обставини» [13, с. 117–118]. На слідчого був покладений обов'язок визначення характеру і ступеня вини кожного та формування висновку.

Важливим етапом у розвитку форм закінчення досудового розслідування стала реформа 1922 року, у результаті якої був прийнятий Кримінально-процесуальний кодекс УРСР. Процесуальні правила, які регламентували інститут закінчення досудового розслідування, полягали в такому. Справа підлягала закриттю на підставах, передбачених законом. Мотивована постанова слідчого про закриття справи набувала статусу остаточної тільки після її затвердження судом. Слідчий, визнавши слідство закінченим, оголошував про це обвинуваченому та на його прохання надавав усі матеріали справи для ознайомлення. Якщо обвинувачений указував на недосліджені обставини, які мають значення для справи, слідчий проводив додаткові процесуальні дії, якими доповнював слідство. Лише після цього останнім складався обвинувальний висновок і справа скеровувалась прокурору для віддання обвинуваченого до суду [7, с. 86].

У прийнятому в 1922 році КПК УРСР спеціальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності й порядок їх застосування зазначені не були. Разом із тим у цьому законодавчому акті систематизовано напрацьовані на той час загальні підстави закриття кримінальної справи, крім того, уперше простежується спроба їх розподілу на реабілітуючі та неабілітуючі [14, с. 483].

Досудове слідство за КПК УРСР 1927 року також завершувалося закриттям справи або його направленням для видання обвинуваченого до суду.

Віддання обвинуваченого до суду слідчим оформлювалося відповідною постановою, до якої встановлювалися вимоги, аналогічні обвинувальному висновку. Прокурор передавав обвинуваченого до суду, затверджуючи своєю постановою складений слідчим обвинувальний висновок, який отримував силу обвинувального акта (п. 3 ст. 223 КПК УРСР 1927 року).

Четвертий етап. 28 грудня 1960 року Верховною Радою УРСР був прийнятий Кримінально-процесуальний кодекс Української Радянської Соціалістичної республіки, який набрав чинності 01 квітня 1961 року.

У прийнятому КПК УРСР 1960 року були не лише збережені раніше діючі процесуальні форми закінчення досудового розслідування (закриття справи, складання обвинувального висновку), а й передбачалося закінчення досудового слідства у формі направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру (ст. 212 КПК УРСР 1960 року). Пізніше Кодекс був доповнений ст. 73, яка встановила таку форму закінчення попереднього розслідування, як направлення кримінальної справи до суду для вирішення питання щодо застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру.

Обвинувальний висновок був достатньо складним і об'ємним документом, оскільки в ньому необхідно було наводити зміст доказів, якими підтверджувався факт учинення злочину обвинуваченим [7, с. 88].

П'ятий етап. Із набуттям Україною незалежності постало завдання проведення правової, конституційної та судової реформ. Ухвалення в 1996 році Конституції України, при-

йняття у 2001 році Кримінального кодексу України створили передумови для реформування системи кримінальної юстиції. КПК 1960 року зазнав змін, які були беззаперечно спрямовані на реалізацію вимог положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Важливу роль у формуванні інституту закінчення досудового розслідування відіграла «мала» судово-правова реформа 2001 року, яка значною мірою розширила межі судового контролю на досудових стадіях кримінального процесу [15]. Саме в той час закриття кримінальної справи за більшості nereабілітуючих особу підстав стало виключною прерогативою суду. Відповідно, з'являється така форма закінчення досудового розслідування, як направлення кримінальної справи до суду для звільнення особи від кримінальної відповідальності. Такий порядок закриття справи став додатковою гарантією дотримання прав обвинуваченого, оскільки суд перед звільненням його від кримінальної відповідальності за nereабілітуючих підстав повинен був переконатися у винуватості особи.

Шостий етап. 20 листопада 2012 року набув чинності КПК України, нововведення якого стали причиною зміни підходу до розуміння кримінального процесу загалом.

Указаним процесуальним законом (уперше на законодавчому рівні) визначено, що досудове розслідування – це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності [16]. Саме досудова стадія яскраво ілюструє сучасну перехідну модель процесу, адже юридичний факт початку досудового розслідування фіксується електронним шляхом, тоді як завершення – паперовим.

Отже, бачимо, що форми закінчення досудового розслідування практично не змінилися порівняно з КПК України 1960 року в останніх редакціях.

Висновки. Провівши комплексний аналіз розвитку форм завершення досудового розслідування, можна дійти висновку, що генезис цього інституту відбувався шляхом розширення комплексу прав осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, посилення гарантій забезпечення наданих їм прав (можливість ознайомлення обвинуваченого (підозрюваного) з матеріалами кримінальної справи (досудового провадження), надання права заявляти клопотання про доповнення досудового розслідування тощо).

Проте варто зазначити, що генезис досліджуваного інституту ілюструє негативний вплив тривалих перехідних періодів. Відтак сучасний перехідний (паперово-електронний) етап розвитку досудового розслідування необхідно терміново завершувати й, відповідно до вимог сьогодення, запровадити електронне досудове розслідування, оскільки вважаємо, що не викликає дискусій очевидна неефективність паперового документообігу в інформаційному та матеріальному аспектах.

Перехід процесуального діалогу в електронну форму в повному обсязі сприятиме такому: значному зменшенню термінів підготовки документів і виконання значної кількості рутинних операцій; пришвидшенню руху документів і, відповідно, їх своєчасного розгляду; забезпеченню ефективного контролю виконання завдань і прийняття рішень; підвищенню ефективності роботи як окремих посадових осіб, так і органу загалом; зниженню витрат на розмноження, передачу та збереження великої кількості копій паперових документів; забезпеченню прозорості й оперативної взаємодії учасників досудового розслідування; створенню інструментів контролю; істотній економії часу та коштів тощо.

Список використаних джерел:

1. Беляев И.Д. История русского законодательства / И.Д. Беляев. – СПб. : Лань, 1999. – 640 с.
2. Татаров О.Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України : теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС) : [монографія] / О.Ю. Татаров. – Донецьк : Промінь, 2012. – 640 с.

3. Фойницький І.Я. Курс уголовного судопроизводства : в 2 т. / И.Я. Фойницький ; под общ. ред. А.В. Смирнова. – СПб. : Альфа, 1996. – Т. 1. – 1996. – С. 346.
4. Законодательство Древней Руси / отв. ред. В.Л. Янин // Российское законодательство X–XX веков : у 9 т. – М., 1984–1985. – Т. 1. – 1984. – 519 с.
5. Бойко І.Й. Державний лад і право Київської Русі : [текст лекцій] / І.Й. Бойко. – Львів : Юридичний факультет ЛНУ імені Івана Франка, 2004. – 67 с.
6. Статут Великого князівства Литовського 1566 року // Статути Великого князівства Литовського : у 3 т. / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. – Одеса : Юрид. літ., 2003. – Т. 2. – 2003. – 560 с.
7. Чальцева Н.С. Історичний розвиток процесуального інституту закінчення досудового розслідування / Н.С. Чальцева // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2014. – № 1.
8. Маляренко В.Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів : [монографія] / В.Т. Маляренко. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 512 с.
9. Василенко Н.П. Матеріали до історії українського права : у 2 т. / Н.П. Василенко. – К., 1929. – Т. 1. – 1929. – С. 336.
10. Музиченко П.П. Історія держави і права України : [навч. посіб.] / П.П. Музиченко. – 6-те вид., перероб. і допов. – К. : Знання, 2007. – 471 с.
11. Бабенко І.Ю. Розвиток законодавства України щодо забезпечення прав людини на етапі досудового провадження / І.Ю. Бабенко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2003. – № 6. – Т. 2.
12. Полный свод законов Российской империи. Систематический комментарий. – СПб, 1867. – Т. 34. – 1867. – С. 57–59.
13. Губар С.В. Кримінальна юстиція в Україні: 1927–1939 роки : [монографія] / С.В. Губар. – К., 2009. – С. 117–118.
14. Крет Г.Р. Генеза інституту закриття кримінальної справи у вітчизняному законодавстві від початку ХХ до початку ХХІ століття / Г.Р. Крет // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – С. 482–488.
15. Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України : Закон України від 21.06.2001 № 2533-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 34.
16. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI, зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

